

О. Ю. Снігова,

*кандидат економічних наук,
ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України», м. Київ*

МОЖЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНИХ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Вступ. Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка припускає сприяння модернізації та реструктуризації окремих галузей промисловості України з особливим акцентом на співробітництві в базових для старопромислових регіонів галузях (добувній та металургійній), відкриває нові можливості щодо створення умов для розвитку економіки цих регіонів в Україні. Перш за все, це вимагає встановлення на підставі оцінки стану фізичного та природного капіталу характеристик сучасної моделі економічного розвитку цих регіонів та визначення характеристик моделі, на розбудову якої необхідно спрямовувати зусилля в процесі структурної трансформації; встановлення особливостей та можливостей трансформації потенціалу старопромислових регіонів; виявлення та створення умов щодо формування конкурентних переваг, що відповідають моделі постіндустріального розвитку.

Проблеми старопромислових регіонів висвітлено в наукових працях достатньо широко. Європейські дослідники проблем старопромислових регіонів мають значний обсяг теоретичних напрацювань з визначеної проблематики. Їх дослідження більшою мірою спрямовано на розуміння причин економічного спаду [25], зниження економічної активності [26] та перетворення регіонів на старопромислові [27].

Науковці пострадянського простору вивчають проблеми старопромислових регіонів більшою мірою з практичної точки зору. Найбільш активно досліджуються чинники просторових змін в економіці та особливості просторового розміщення виробничих сил регіонів цього типу [19, 21] проблеми, чинники, перспективи їх розвитку [3] та аналізується європейський досвід подолання структурних протиріч старопромислових регіонів з визначенням напрямів його адаптації та перспектив практичного впровадження [11, 14-16].

Враховуючи експортну орієнтованість економіки вітчизняних старопромислових регіонів, при дослідженні умов їх економічного розвитку досить розвиненими напрямками досліджень є встановлення впливу світових економічних тенденцій [2, 10] та визначення проблем підвищення конкурентоспроможності «базових» галузей економіки цих регіонів [1].

Достатньо вивченими є управлінські аспекти розвитку старопромислових регіонів в умовах

трансформації економіки. Більшою мірою в цьому контексті наукові праці стосуються виявлення інституційних властивостей [23] та особливостей управління розвитком старопромислових регіонів [4], а також стимулювання малого підприємництва [7] та подолання соціальних наслідків реструктуризації «базових» галузей старопромислових регіонів з особливим акцентом на проблемах старопромислових мономіст [9, 17, 22].

Останнім часом, з приводу становлення постіндустріального суспільства, поширення набули наукові та практичні дослідження зміни підходів щодо забезпечення конкурентоспроможності [6], пошуку інструментів розвитку та активізації неоіндустріалізації [12, 20] оцінки рівня постіндустріального розвитку регіонів [8], вивчення постіндустріальних детермінант зростання ролі освіти і науки в соціально-економічному розвитку суспільства [18] тощо. Проте жодна з наукових праць не визначає особливостей та не торкається проблем формування постіндустріальних конкурентних переваг старопромислових регіонів.

Тож, **метою дослідження** є встановлення особливостей та можливостей трансформації потенціалу старопромислових регіонів в умовах становлення постіндустріального суспільства, а також виявлення умов щодо формування конкурентних переваг, що відповідають моделі постіндустріального розвитку.

Викладення основного матеріалу. *Виявлення характеристик сучасної моделі економічного розвитку старопромислових регіонів України.* З огляду на тривалий термін розвитку України в межах моделі індустріальної економіки, високий рівень накопичення **основного капіталу** відстежується саме в чотирьох старопромислових регіонах – Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій та Луганській областях. У регіональній структурі основних засобів їхня сумарна вартість протягом тривалого періоду залишалась незмінно високою та сягала третини вартості основних засобів України. Проте в процесі реструктуризації національної економіки частка основного капіталу старопромислових регіонів у структурі основного капіталу України має тенденцію до скорочення. Так, за період з 2000-2010 рр. цей показник скоротився у 1,5 раза – до близько 23% (табл. 1).

Тривалий час за накопиченою вартістю основних засобів серед всіх регіонів України та старопро-

мислових зокрема лідирувала Донецька область. В структурі вартості основних засобів до 2005 р. їй належала найбільша питома вага, яка наближалась до 12%. Незначно поступалася за цим показником й Дніпропетровська область, тоді як частка інших областей, що входять до цієї групи регіонів, була більш ніж у 2 рази меншою за лідерів. Зростання

вартості основних засобів серед старопромислових регіонів не відбувалося однаковими темпами. Починаючи з 2010 р., Донецьку область випередила Дніпропетровська, де, за рахунок максимального введення в дію основних засобів, збільшення вартості основних засобів сягає максимального значення серед всіх регіонів України.

Таблиця 1

Вартість основних засобів старопромислових регіонів України

	2000		2005		2010	
	Вартість, млн грн	Структура, %	Вартість, млн грн	Структура, %	Вартість, млн грн	Структура, %
Україна	828822	100,0	1276201	100,0	6648861	100,0
Дніпропетровська	86131	10,4	136776	10,7	702986	10,6
Донецька	99256	12,0	144630	11,3	454778	6,8
Запорізька	44810	5,4	70358	5,5	227548	3,4
Луганська	43948	5,3	57357	4,5	122542	1,8
Всього по старопромислових регіонах	274145	33,1	409121	32,1	1507854	22,7
Максимальне значення серед регіонів України	99256 Донецька	12,0	144630 Донецька	11,3	702986 Дніпропетровська	10,6
Мінімальне значення серед регіонів України	11167 Чернівецька	1,4	13720 Чернівецька	1,1	32783 Тернопільська	0,5

У 2014 р. провідні напрями економічної діяльності старопромислових регіонів є аутсайдерами за темпами зростання основного капіталу в середньому по Україні. Зниженням обсягів основного капіталу в 2014 р. характеризуються промисловість в цілому (98,2% до попереднього року) та напрями промислової діяльності, притаманні старопромисловим регіонам, зокрема добування кам'яного та бурого вугілля (84,4%), виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (96,2%). Обсяг основного капіталу незначним чином збільшився в металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів (101,1%), виробництві коксу та продуктів нафтоперероблення (100,5%).

Унаслідок реструктуризації національного господарського комплексу, передусім у напрямі деіндустріалізації, структура основного капіталу за видами економічної діяльності як в середньому по Україні, так і в регіональному розрізі зазнала істотних змін. Але структурні зміни, що відбувалися в економіці старопромислових регіонів України, починаючи з часів незалежності, не змінили спрямованості регіонального розвитку. Навіть під впливом активізації процесу у 2000-х роках структура економіки цих регіонів не зазнала істотних змін.

Так, структура вартості основних засобів за видами економічної діяльності на початку 2000 р. чітко відбиває відсутність будь-яких суттєвих відмінностей у структурі економічної діяльності цих регіонів та збереження їх промислової спеціалізації.

У 2000 р. в усіх без винятку регіонах цієї групи переважну частку вартості основних засобів (близько 50%) зосереджено в промисловості. Лідируючі

позиції за часткою в структурі вартості основних засобів займають Донецька та Луганська області, де значення показника навіть перевищує рівень 51%.

Другу позицію за часткою нагромадженого основного капіталу займають операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям. У 2000 р. за цим напрямом економічної діяльності зосереджено близько п'ятої частини основного капіталу старопромислових регіонів України.

Зі значним відривом від провідних напрямів економічної діяльності третю позицію в структурі нагромадженого основного капіталу цих регіонів України займає напрям «Діяльність транспорту та зв'язку», але частка основних засобів за цим напрямом є незначною і не перевищує 12%. Виключенням була лише Запорізька область, де третю позицію за обсягом нагромадженого капіталу зайняло сільське господарство. Його частка також є незначною – трохи більшою 10%.

Не сприяли структурній перебудові економіки старопромислових регіонів України і подальші кроки у сфері державного управління регіональним розвитком. Для більшості з них – Донецької, Запорізької, Луганської областей – документи стратегічної спрямованості [5], що визначали державну регіональну політику з середини 2000 р., офіційно стимулювали подальший інерційний розвиток базових галузей промисловості без будь-яких суттєвих змін у структурі економіки регіонів. Тож структура вартості основного капіталу в цих областях залишилась практично незмінною, а переважна частка основного капіталу – зосередженою в промисловості.

Більшою мірою, ніж для інших старопромислових регіонів, враховувались потреби розвитку з використанням потенціалу диверсифікації та на основі впровадження високотехнологічних виробництв у пріоритетних напрямках розвитку Дніпропетровської області. Вони передбачали не лише модернізацію існуючих об'єктів гірничо-металургійного комплексу, але й освоєння нових конкурентоспроможних видів продукції з високою доданою вартістю та орієнтацію на розвиток ринку послуг.

Саме це призвело до зміни структури вартості основних засобів Дніпропетровської області за рахунок значного (в 1,7 раза) скорочення частки основного капіталу в промисловості близько до 30% та забезпечило переважання обсягів основного капіталу за напрямом «Діяльність транспорту та зв'язку». Тож, поміж інших старопромислових регіонів у 2010 р. структура вартості основного капіталу цієї області досить вирізняється.

Деякі зміни відбулися й в структурі основного капіталу за напрямками промислової діяльності, які свідчать про певні позитивні тенденції щодо зростання орієнтованості промислової діяльності старопромислових регіонів на збільшення доданої вартості. Особливо звертає на себе увагу зниження у 2010 р. частки основного капіталу в добувній промисловості Донецької області більш ніж у 2 рази та її зростання (близько у 1,5 раза) в переробній промисловості. Схожі тенденції відстежуються в Дніпропетровській та Запорізькій областях, але в Донецькій області – найбільш відчутними темпами. Поміж старопромислових регіонів України лише в Луганській області промисловість залишалась меншою мірою орієнтованою на зростання доданої вартості і продовжувалася експлуатація сировино орієнтованої економічної структури.

Незмінність напрямів та структури оновлення основних засобів цієї групи регіонів також обумовлена «зацикленістю» державної регіональної політики по відношенню до старопромислових регіонів на збереженні експлуатації «старих» галузей на трансформаційній основі.

Переважна частка ліквідованих та введених в дію протягом 2000-2013 рр. основних засобів по всіх старопромислових регіонах з невеликою міжрегіональною диференціацією припадає на промисловість. Проте частка виведених з експлуатації основних засобів в промисловості в їх загальному обсязі значно зростає, а введення – залишається практично незмінною.

У цілому активний рух основних засобів протягом 2000-2013 рр. здійснювався за такими напрямками економічної діяльності старопромислових регіонів: промисловість, сільське господарство, торгівля, діяльність транспорту та зв'язку, фінансова діяльність, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям.

Незважаючи на активізацію руху основного капіталу, оновлення основних засобів старопромислових регіонів відбувається незадовільними темпами. *Ступінь зносу основних засобів* в цих регіонах постійно зростає (табл. 2). Якщо на початку 2000 р. його рівень не перевищував 50%, то у 2010 р. ступінь зносу зріс по деяких регіонах приблизно у 1,7 раза і склав від 56% в Луганській області до 80% – у Донецькій області. Ці тенденції щодо постаріння основних засобів регіонів цієї групи цілком відповідали загальноукраїнським характеристикам до 2014 р., проте збройний конфлікт на сході України призвів до погіршення показників у Донецькій та Луганській областях.

Таблиця 2

Знос основних засобів старопромислових регіонів України

	Знос основних засобів, млн грн			Ступінь зносу, %			
	2000	2005	2010	2000	2010	2014	2015
Україна	36473	56866	121927	45,0	74,9	83,5	-
Дніпропетровська	3874	5273	13426	50,8	78,7	-	-
Донецька	3672	6295	14464	44,2	64,5	-	-
Запорізька	2081	2614	4510	46,9	72,6	-	-
Луганська	1299	2428	5703	43,2	55,9	60*	64*
Максимальне значення серед регіонів України	3874 Дніпропетровська	6295 Донецька	14464 Донецька	62,9 Чернігівська	97,1 Вінницька	-	-
Мінімальне значення серед регіонів України	404 Закарпатська	534 Чернівецька	976 Чернівецька	35,6 Харківська	37,7 Чернігівська	-	-

«-» – немає інформації.

* За даними Стратегії соціально-економічного розвитку Луганської області до 2020 р.

Найвищим ступінь зносу основних засобів старопромислових регіонів є в діяльності транспорту та зв'язку (близько 90%), в промисловості та освітній діяльності (майже 70%) та у сфері будівництва (60%) з незначними відмінностями по областях.

Ступінь зносу основних засобів за видами промислової діяльності протягом часу має тенденцію до зростання по всіх регіонах України, але значно відрізняється саме поміж старопромислових регіонів, хоча і має тенденцію до згладжування відмінностей.

В переробній промисловості, а також у виробництві та розподілі пари, газу, конденсату в 2000 р. відмінності за ступенем зносу основних засобів поміж старопромислових регіонів були незначними. Одночасно ступінь зносу в добувній промисловості значно (близько у 2,5 раза) коливався від 26% у Луганській області до 61% у Запорізькій.

Натомість міжрегіональні відмінності щодо ступеня зносу основних засобів у 2010 р. за будь-яким-напрямом промислової діяльності цієї групи регіонів не перевищували 1,5 раза. А Луганська область мала найкращі показники поміж інших як в цілому у промисловості, так і за окремими видами промислової діяльності.

Динаміку зміни величини основного капіталу значною мірою визначають *обсяги інвестицій*, які спрямовуються на його модернізацію. Практично по всіх старопромислових регіонах України (крім Запорізької області) до 2012 р. спостерігалася тенденція збільшення обсягів інвестицій в основний капітал. В Запорізькій області цей процес був нестабільним, а Дніпропетровська та Донецька області були беззаперечними лідерами по залученнях інвестицій в основний капітал серед всіх регіонів України (табл. 3).

Загалом середньорічне нарощування обсягів капіталовкладень в Україні протягом 2001-2013 рр. становило близько 20%. Лідерами в цих процесах були старопромислові регіони, серед яких виокремлювалась Донецька область.

Таблиця 3

Інвестиції в основний капітал, млн грн

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	1 кв. 2016
Україна	189061	259932	293692	267728	219420/204061*	251154,3	51591,7
Дніпропетровська	16017	22116	22509	21290	20357	6640,7	4576,8
Донецька	14994	26802	31722	27912	13155	7123,3	1954,4
Запорізька	7964	6677	7204	6839	7035	1826,5	1549,0
Луганська	5646	6980	8223	11369	5223/513,3**	145,8**	328,4
Максимальне значення*	16017	26802	31722	27912	20357	-	4961,3
	Дніпропетровська	Донецька	Донецька	Донецька	Дніпропетровська		Київська
Мінімальне значення*	1715	1794	2229	2257	1687	-	325,0
	Чернівецька	Чернівецька	Чернівецька	Чернівецька	Чернівецька		Чернівецька

* Без урахування даних по м. Київ та м. Севастополь.

** По території, підконтрольній українській владі.

Ці ж тенденції простежувалися й у розрахунку інвестиційних надходжень на одну особу (табл. 4). Порівняно з 2011 р. в задіяних в АТО областях цей показник наближається до межі погіршення у 20 разів в Луганській області та близько 11 разів у Донецькій області і є найгіршим серед всіх регіонів України. Трохи гіршою, ніж в середньому по Україні, є ситуація в Дніпропетровській та Запорізькій областях. Скорочення капітальних інвестицій на одну особу по цих регіонах становить близько 4 рази (при середньоукраїнському скороченні показника близько в 3,5 раза).

В 2013 р. старопромислові регіони, які досі були беззаперечними лідерами за обсягами накопичення основного капіталу серед регіонів України, втратили власні позиції. Падіння попиту на основну промислову продукцію старопромислових регіонів України на основних світових ринках обумовило зниження інвестиційної активності по цих регіонах. А збройний конфлікт на сході України у 2014 р. спричинив різке падіння обсягів інвестицій не лише у безпосередньо задіяних в АТО регіонах (Донецькій та Луганській областях), але й в інших, прилеглих до них, територіях (табл. 5).

Таблиця 4

Обсяг капітальних інвестицій на одну особу, грн

	2011		I кв. 2016 р.
	Абсолютне значення показника	Рейтинг регіону	
Україна	4593,7	-	1208,9
Дніпропетровська	5448,9	5	1402,9
Донецька	4902,0	6	457,9
Запорізька	3364,7	14	880,6
Луганська	2681,7	17	148,7
Максимальне значення*	12463,8	-	2876,2
	Київ 9012,3		Київська
Мінімальне значення*	2116,7	-	148,7
	Волинська		Луганська

Проте обвальне (більше ніж у 2 рази) скорочення обсягів інвестицій в 2014 р. спостерігалось саме в Донецькій та Луганській областях. Враховуючи те, що значні виробничі потужності залишились на окупованій території України, падіння обсягів інвестицій в основний капітал по Донецькій та Луганській областях є катастрофічним і перевищує межу у 20 разів порівняно з попереднім роком.

Таблиця 5

**Індекси капітальних інвестицій,
% до відповідного попереднього періоду**

	2011	2012	2013	2014	I кв. 2016 р.
Україна	118,8	108,5	88,9	75,9	
Дніпропетровська	122,1	94,0	93,8	80,2	110,0
Донецька	153,3	112,6	79,6	44,0	120,9
Запорізька	70,4	101,9	95,9	89,8	125,7
Луганська	114,3	124,3	142,6	39,2	140,5
Максимальне значення серед регіонів України	219,0 АР Крим	-	-	-	238,2 Херсонська
Мінімальне значення серед регіонів України	87,9 Одеська	-	-	-	85,3 Волинська 70,7 м. Київ

Головним чином, зниження обсягів фінансових вкладень у розвиток старопромислових регіонів обумовлено стабільно напруженою політичною та соціально-економічною ситуацією у Донецькій, Луганській областях та прилеглих до них територіях.

На відміну від 2014 р., коли спостерігалось скорочення інвестицій в основний капітал майже у всіх

регіонах України, у 2015 р. більшість регіонів продемонструвала позитивну динаміку освоєння інвестицій. Разом з тим, у 2015 р. найбільше падіння спостерігалось саме в регіонах воєнного конфлікту – в Луганській (73,9%), Донецькій (58,9%) областях. Незадовільними також були тенденції в Запорізькій області, де падіння обсягів інвестицій становило 15,1%.

В умовах воєнного конфлікту та дестабілізації суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в регіоні прогнозується подальше падіння обсягів залучення інвестиційних ресурсів. Від частини іноземних та вітчизняних інвесторів слід очікувати заморожування інвестиційних проектів або ж їх повної зупинки.

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій як в цілому по Україні, так і по старопромислових регіонах зокрема залишаються кошти суб'єктів господарювання, які спрямовуються на оновлення виробничих фондів, їх модернізацію, технічне переоснащення та реконструкцію. В регіонах України, що формують цю групу, на їхню частку припадає близько 90% всіх капітальних інвестицій при середньоукраїнському значенні показника у 70% (табл. 6).

Таблиця 6

**Структура капітальних інвестицій за сферами фінансування в I кв. 2016 р.,
% до загальної структури регіону**

	Кошти						
	державного бюджету	місцевого бюджету	власні кошти підприємств, з них	амортизаційні відрахування	кредити банків та інші позики	кошти населення на будівництво житла	інші джерела
Україна	0,5	1,8	73,5	11,8	7,6	12,6	2,0
Дніпропетровська	0,1	2,0	89,7	14,9	4,9	3,3	0,0
Донецька	0,1	7,3	89,8	9,3	1,7	1,1	-
Запорізька	0,0	1,2	95,2	14,4	1,5	0,9	-
Луганська	0,8	2,4	95,3	8,1	-	0,5	-
Максимальне значення	1,8 Харківська	4,9 Хмельницька	84,6 Чернігівська	21,2 Харківська	49,8 Миколаївська	4,6 Чернівецька	12,3 Київська
Мінімальне значення	0,0 Черкаська, Миколаївська, Запорізька, Волинська	0,4 Київська	35,7 Чернівецька	1,7 Чернігівська, Полтавська	0,6 Івано-Франківська	0,5 Луганська	0,0 Дніпропетровська

В I кв. 2016 р. найбільший обсяг капітальних інвестицій за рахунок коштів суб'єктів господарювання зосереджено в Луганській та Запорізькій областях (по 95%). Незначно відрізнявся їх рівень й в Донецькій та Луганській областях (близько 90%). Рівень фінансування оновлення виробничих потужностей за власні кошти підприємств в старопромислових регіонах є найвищим по Україні.

Практично відсутні регіональні відмінності в структурі капітальних інвестицій у матеріальні

активи за видами основних засобів (табл. 7). В I кв. 2016 р. по старопромислових регіонах України найбільше інвестували в машини і обладнання. Проте міжрегіональні коливання частки інвестицій в машини і обладнання по регіонах є досить значущим: від 36% у Дніпропетровській області (що відповідає загальноукраїнським тенденціям) до 60% – в Донецькій області (що є максимальним по всіх регіонах України).

Значними були також капіталовкладення в інженерні споруди. В Донецькій та Запорізькій областях їх частка у загальному обсязі інвестицій у матеріальні активи сягає середньоукраїнського значення, а в Луганській та Дніпропетровській – пере-

вищує його рівень в 1,8 та в 1,2 раза відповідно. Це було зумовлено тим, що підприємства прагнули підвищити свою конкурентоспроможність, модернізуючи виробництво.

Таблиця 7

Структура капітальних інвестицій у матеріальні активи за видами основних засобів у I кв. 2016 р., % до загальної структури регіону

	Житлові будівлі	Нежитлові будівлі	Інженерні споруди	Машини, обладнання, інвентар	Транспортні засоби	Земля
Україна	17,3	14,8	17,0	36,5	9,8	0,4
Дніпропетровська	7,4	24,6	21,6	36,1	6,1	0,6
Донецька	1,7	4,6	18,5	60,3	10,1	-
Запорізька	3,0	7,2	16,7	58,6	8,4	-
Луганська	0,8	4,0	31,0	49,2	10,3	-
Максимальне значення	57,1 Чернівецька	40,0 Волинська	45,0 Миколаївська	60,3 Донецька	13,9 Львівська	1,9 Одеська
Мінімальне значення	0,8 Луганська	4,0 Луганська	1,9 Волинська	11,8 Івано-Франківська	5,0 Київська	0,0 Миколаївська

На початку 2016 р. інвесторів практично не цікавили такі матеріальні активи старопромислових регіонів як земля (на частку цих інвестицій припадає лише 0,6% від загального обсягу інвестицій у матеріальні активи) та житлові будинки (частка інвестицій є нижчою за середньоукраїнське значення у 21 раз в Луганській області та у 2,3 раза – у Дніпропетровській областях).

В 2001-2014 рр. в Україні серед видів економічної діяльності найбільші обсяги капіталовкладень надходили у промисловість (близько 62% від загальної суми інвестицій в основний капітал). Другу позицію зі значним (у 2,5 раза) відривом від лідируючого напрямку капіталовкладень займає транспорт, де освоєно чверть всіх обсягів інвестицій. На третьому місці – будівництво, куди спрямовувалось трохи більше 13% (табл. 8).

Таблиця 8

Структура капітальних інвестицій за основними видами економічної діяльності старопромислових регіонів, % до загального обсягу інвестицій по регіону

Види економічної діяльності	Роки	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська
1	2	3	4	5	6
Сільське господарство	2010	4,5	3,0	7,8	4,6
	2011	5,6	2,8	10,8	4,5
	2012	5,4	1,9	8,4	5,9
	2013	4,8	2,9	7,3	3,7
	2014	6,5	2,4	8,6	3,8
	I кв. 2016 р.	10,9	5,6	21,5	36,5
Промисловість	2010	54,0	54,1	32,2	65,3
	2011	56,9	53,1	55,8	66,7
	2012	52,3	53,4	64,0	65,8
	2013	55,3	59,5	63,6	69,7
	2014	62,5	60,2	77,4	84,1
	I кв. 2016 р.	46,4	63,4	67,8	55,6
Оптова і роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів	2010	10,7	3,7	43,2	6,9
	2011	6,4	4,2	15,4	6,3
	2012	7,7	4,2	3,0	5,8
	2013	6,4	6,0	3,2	9,2
	2014	6,5	6,1	2,3	2,6
	I кв. 2016 р.	7,6	3,5	3,1	1,1
Транспортне, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2010	9,1	9,9	0,7	0,6
	2011	7,2	10,6	0,6	1,7
	2012	11,2	12,2	0,7	1,5
	2013	8,9	6,0	0,8	1,3
	2014	5,5	7,3	0,8	3,9
	I кв. 2016 р.	1,5	4,2	1,0	0,5

Закінчення табл. 8

1	2	3	4	5	6
Тимчасове розміщення й організація харчування	2010	0,2	0,5	0,2	0,1
	2011	0,2	1,4	3,4	0,1
	2012	0,2	1,3	0,2	0,2
	2013	0,4	0,6	0,2	0,1
	2014	0,2	0,3	0,2	0,0
	I кв. 2016 р.	0,1	0,0	0,2	0,1
Інформація та телекомунікація	2010	0,5	0,7	0,2	0,3
	2011	0,7	0,2	0,2	0,3
	2012	0,7	0,1	0,4	0,3
	2013	0,3	1,2	0,2	0,2
	2014	0,2	3,7	0,1	0,1
	I кв. 2016 р.	0,4	12,4	0,2	0,0
Фінансова та страхова діяльність	2010	2,8	0,8	1,8	0,0
	2011	2,8	0,7	1,3	0,1
	2012	4,7	0,5	0,5	0,6
	2013	3,9	0,6	0,7	0,1
	2014	4,6	0,5	0,3	0,0
	I кв. 2016 р.	-	-	-	-
Операції з нерухомим майном	2010	6,6	4,5	2,3	2,2
	2011	6,2	3,9	1,0	1,2
	2012	4,2	3,7	1,1	1,7
	2013	6,4	5,4	2,9	1,0
	2014	4,8	7,5	1,2	0,6
	I кв. 2016 р.	21,1	1,8	1,5	0,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	2010	0,5	6,7	3,0	3,6
	2011	0,8	11,2	3,6	2,4
	2012	1,1	9,4	2,2	1,9
	2013	0,5	0,8	2,4	0,6
	2014	0,7	0,6	1,6	0,7
	I кв. 2016 р.	0,5	0,1	0,8	1,4

Структура капітальних інвестицій в основні засоби за видами економічної діяльності свідчить, що пріоритетом економічного розвитку старопромислових регіонів на початок 2016 р. також залишається промисловість. Починаючи з 2000 р., її значущість в економічній структурі цих регіонів лише зростала. Навіть стабільна напруженість на сході України та втрата значного обсягу промислових активів не обумовили будь-яке її суттєве скорочення і

не змінили спрямованості інвестиційних потоків в I кв. 2016 р.

Проте під впливом збройного конфлікту на сході України істотних змін зазнала структура капітальних інвестицій по регіонах цієї групи за видами промислової діяльності (табл. 9). Саме вона відображає **фактичні пріоритети промислового розвитку старопромислових регіонів в реальному часі.**

Таблиця 9

Структура капітальних інвестицій за видами промислової діяльності в I кв. 2016 р., % до загального обсягу по регіону

Напрями промислової діяльності	Значення показника						
	Україна	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська	Максимальне значення по Україні	Мінімальне значення по Україні
1	2	3	4	5	6	7	8
Добувна промисловість і розробка кар'єрів	21,1	48,4	28,4	10,0	71,0	71,0 Луганська	0,1 Волинська, Київська, Сумська, Харківська
Переробна промисловість, у тому числі	57,9	43,5	65,8	83,6	24,7	94,3 Харківська	24,7 Луганська
виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів	19,1	8,5	1,7	7,1	1,4	69,1 Івано-Франківська	1,4 Луганська
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри	1,5	0,6	-	0,3	-	11,1 Закарпатська	0,3 Миколаївська, Запорізька
виробництво готових виробів з деревини	4,2	1,3	-	-	-	50,8 Волинська	0,5 Сумська
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	0,6	-	2,3	2,3	-	2,3 Донецька, Запорізька	2,3 Донецька, Запорізька
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	1,9	2,0	0,2	1,6	3,2	12,9 Черкаська	0,1 Івано-Франківська, Херсонська
виробництво фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	2,3	-	-	-	-		

1	2	3	4	5	6	7	8
виробництво гумових і пластмасових виробів, ін. неметалевої продукції	7,6	3,3	2,1	1,9	1,0	45,5 Рівненська	0,8 Кіровоградська
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування	10,5	24,3	43,7	41,2	14,3	43,7 Донецька	0,6 Житомирська
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	0,5	0,0	-	0,7	-	4,2 Закарпатська	0,0 Дніпропетровська, Івано-Франківська
виробництво електричного устаткування	2,1	0,0	10,2	2,4	-	13,1 Львівська	0,0 Волинська
виробництво машин та устаткування, не віднесені до ін. груп, у тому числі	2,6	1,4	3,5	1,0	-	36,3 Миколаївська	0,0 Ів-Франківська
виробництво автотранспортних засобів	3,5	0,7	-	22,8	2,3	22,8 Запорізька	0,4 м. Київ, 0,6 Хмельницька
виробництво меблів, ремонт/монтаж машин, устаткування	1,5	0,9	1,2	2,3	-	6,0 Одеська	0,2 Кіровоградська
Постачання електроенергії, газу, пару, кондиційного повітря	19,8	7,4	4,6	5,5	3,9	70,2 Київська	3,9 Луганська
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	1,2	0,7	1,2	0,9	0,4	2,9 Закарпатська	0,3 Хмельницька

Так, для **Луганської області** традиційно важливою залишається добувна промисловість. На початку 2016 р. інвестиції в цей напрям економічної діяльності становили понад 70%, тоді як інвестиції в переробну промисловість не перевищують навіть 25%. Серед напрямів переробної промисловості пріоритетні позиції посідають металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів (14,3%) та, зі значним відривом, виробництво хімічних речовин (3,2%).

З точки зору частки капітальних інвестицій в їх загальній структурі практично рівноцінні напрями промислового розвитку для **Дніпропетровської області** становили добувна та переробна промисловість, на які припадає близько 48 та 45% обсягу всіх інвестицій в промислову діяльність регіону. Основною галуззю переробної промисловості залишається металургійне виробництво та оброблення металу, на яку припадає чверть всіх інвестицій в переробну промисловість. Машинобудівний комплекс, хімічна та нафтохімічна промисловість не входять до кола пріоритетів економічного розвитку області.

Значними на початку 2016 р. в структурі капітальних інвестицій є інвестиції в переробну промисловість **Донецької області**. Їх рівень сягає близько 66%. Традиційно високою є частка вкладень у розвиток металургійного виробництва. Значно нижча частка інвестицій у такі традиційні для старопромислових регіонів види промисловості як виробництво машин та устаткування (3,5%), виробництво коксу (близько 2,5%) та виробництво гумових та пластмасових виробів (трохи більше 2%). Така ситуація, скоріше, обумовлена наявним економічним потенціалом на території, підконтрольній українській владі.

Натомість **Донецька область** є лідером серед регіонів цієї групи, де сукупна частка капітальних інвестицій в галузі переробної промисловості середньовисокотехнологічної групи на початку 2016 р. була найбільшою і складала близько 15% всіх капітальних інвестицій в переробну промисловість. В інших областях цей показник є вкрай низьким і коливається від 3% в Луганській області до 5% в Запорізькій (табл. 10).

Більш ніж інші старопромислові регіони на забезпечення зростання доданої вартості на початку 2016 р. орієнтується **Запорізька область**, де частка капітальних інвестицій в переробну промисловість від всього обсягу інвестицій становила близько 85%, у тому числі в металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів (понад 40%). Основу промисловості регіону складають машинобудівний, енергетичний та металургійний комплекси. Одночасно в 2016 р. Запорізька область є єдиним старопромисловим регіоном, де в структурі капітальних інвестицій присутня високотехнологічна галузь, представлена виробництвом комп'ютерів, електронної та оптичної продукції. Її частка є незначною (меншою за 1%), проте перевищує середньоукраїнський рівень.

Ресурсний потенціал налічує на території області понад 20 видів корисних копалин. Запорізька область є постачальником на внутрішній та зовнішній ринки залізної руди, каоліну, вогнетривкої глини, формувальних пісків, будівельних й облицювальних каменів. Натомість розвиток добувної промисловості в області порівняно з іншими регіонами цієї групи цікавить інвесторів найменше.

Кожний зі старопромислових регіонів України володіє значним сумарним *природним капіталом*, який складається з мінеральних, кліматичних, земельних, водних, біологічних ресурсів тощо. Але його використання в економічній діяльності цих регіонів неоднакове. В структурі природних ресурсів, що

найбільш активно використовуються в економічній діяльності старопромислових регіонів, пріоритетні позиції належать, передусім, корисним копалинам та водним ресурсам. Порівняно незначно використовуються земельні та агрокліматичні природні ресурси.

Таблиця 10

Структура капітальних інвестицій в промисловість старопромислових регіонів за групами галузей переробної промисловості, згрупованих за рівнем інтенсивності НДКР, %

	I кв. 2016 р.			
	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська
Низькотехнологічні галузі виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри виробництво готових виробів з деревини	10,4	1,7	7,4	1,4
Середньонизькотехнологічні галузі виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення виробництво гумових і пластмасових виробів, ін. неметалевої продукції металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування	27,6	48,1	45,4	15,3
Середньовисокотехнологічні галузі виробництво хімічних речовин і хімічної продукції виробництво електричного устаткування виробництво машин та устаткування, не віднесених до ін. груп	3,4	13,9	5	3,3
Високотехнологічні галузі виробництво фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	0,0	-	0,7	-

Інтенсивність використання природного капіталу в процесі економічної діяльності найбільш значною є у старопромислових регіонах України, оскільки саме «базові» галузі цих регіонів є найбільш ресурсоемними, а виробничі та технологічні процеси, які мають найбільший негативний вклад у забруднення оточуючого середовища, зосереджено саме у «базових» видах економічної діяльності регіонів цієї групи.

Так, найбільш значущим за обсягами негативного впливу видом економічної діяльності є електроенергетика, на яку припадає більше 55% обсягів викидів від всіх виробничих та технологічних процесів. Близько п'ятої частини всіх викидів припадає на технологічні процеси в чорній та вугільній промисловості. На видобуток та первинну обробку твердого палива припадає 12% обсягу викидів, а на сільське господарство – не більше 2%. Беззаперечним лідером у негативній динаміці викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення протягом періоду 2010-2014 рр. є Донецька область, викиди якої практично дорівнюють сумарним викидам трьох інших старопромислових регіонів України (Дніпропетровської, Запорізької та Луганської областей) і становлять близько третини всіх викидів по Україні.

За обсягами забору води з природних водних об'єктів лідирує Донецька область, але протягом періоду 2010-2014 рр. об'єми використання води постійно скорочувались. Дніпропетровська та Запорізька області незначно поступалися за цим показником Донецькій області, але обсяги споживання залишались практично незмінними. І лише в Луганській області, де показники були в 5 разів нижче за рівень Донецької області, з початком збройного конфлікту на сході України вони ще скоротились в 2 рази.

В негативному рейтингу щодо обсягів споживання в процесі виробничої діяльності свіжої води також лідирують Донецька та Дніпропетровська області. Лише трохи поступається їм Запорізька.

У всіх старопромислових регіонах значною є частка забруднених зворотних вод у загальному водовідведенні. У 2014 р. в Луганській області їх скидалося більше половини. За цим показником область очолює негативний рейтинг серед всіх регіонів України. Займаючи третю та четверту сходинки у загальноукраїнському рейтингу, трохи поступаються їй Донецька та Дніпропетровська області, на частку яких припадає третина та чверть всіх обсягів скидання забруднених вод відповідно.

Співставлення напрямів інвестування в основний капітал старопромислових регіонів з інтенсив-

ністю споживання природного капіталу за цими ж видами економічної діяльності підтверджує закріплення екстенсивного шляху розвитку старопромислових регіонів.

Не сприяють переходу до моделі європейського економічного розвитку й тенденції розвитку екологічних технологій. Частка витрат на науково-дослідні роботи природоохоронної спрямованості по старопромислових регіонах вкрай мала. Навіть в Донецькій області, яка в 2014 р. лідирує серед регіонів групи за обсягами витрат за цим напрямом капітальних інвестицій, цей показник в 13 разів гірший за максимальний рівень по Україні (табл. 11).

Таблиця 11

Поточні витрати та структура капітальних інвестицій на науково-дослідні роботи природоохоронної спрямованості в 2014 р.

	Поточні витрати, тис. грн	Структура витрат
Україна	59108,7	100,0
Дніпропетровська	789,0	1,3
Донецька	1787,1	3,0
Запорізька	589,5	1,0
Луганська	12,2	0,02
Максимальне значення серед регіонів України	23482,2 Харківська	39,7
	13621,9 Івано-Франківська	23,1
Мінімальне значення серед регіонів України	11,2 Волинська	0,02

Враховуючи стратегічні моделі регіональної політики Європейського Союзу, які передбачають, перш за все, концентрацію зусиль на конкурентоспроможності регіонів (з 2000 р. – Лісабонський порядок денний, 2010 р. – Стратегія економічного розвитку Європи 2020), слід зазначити, що при встановленні можливостей трансформації основного, природного, людського капіталу старопромислових регіонів важливим є урахування чинників інвестиційної привабливості. За результатами дослідження Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій інвестиційної привабливості регіонів джерела конкурентних переваг старопромислових регіонів України формуються, перш за все, на індустріальних засадах (табл. 12). Серед регіонів України ці регіони займають лідируючі позиції за переважанням в якості чинників конкурентних переваг так званих «жорстких» факторів, що відображають характеристики індустріальної моделі. Серед цих чинників конкурентоспроможності виокремлюються природні та трудові ресурси, географія розташування, споживчий сегмент, бізнес-сегмент, інфраструктура.

Натомість постіндустріальні (або «м'які») чинники інвестиційної привабливості старопромислових регіонів, серед яких переважають діловий клімат, відкритість влади, діловий оптимізм, успішний досвід є їх слабкою стороною, за якою ці регіони є аутсайдерами.

Таблиця 12

Чинники інвестиційної привабливості старопромислових регіонів у 2014 р.*

Найменування регіонів	Інтегральна оцінка		«Жорсткі» чинники		«М'які» чинники	
	бал	рейтинг	бал	рейтинг	бал	рейтинг
Дніпропетровська	1,418	6	1,511	2	1,330	12
Донецька	1,355	22	1,435	7	1,144	27
Запорізька	1,281	12	1,401	8	1,310	14
Луганська	1,280	23	1,354	16	1,211	22
Найкращий	Львівська – 1,601	1	Харківська – 1,521	1	Львівська – 1,756	1
Найгірший	АР Крим – 1,228	27	Закарпатська – 1,245	27	Донецька – 1,144	27

* Складено автором за результатами дослідження [13].

Виокремлюючи для кожного регіону потенціальні конкурентні переваги, експерти зазначають, що саме для старопромислових регіонів ними є дешева робоча сила, наявність природних ресурсів (особливо характерний для Луганської області) та наявність інженерно-технічних кадрів (найбільшою мірою притаманний для Запорізької області).

Натомість при оцінюванні експертами чинників конкурентних переваг в старопромислових регіонах переважають ті, які знижують вагомість потенціалу цих регіонів. До них експерти відносять: некомпетентність, незадовільну діяльність влади, її закритість (особливо для Дніпропетровської області), корупцію із зазначенням сфер, в яких вона поширена (для Запорізької області – робота судової системи, для Донецької – неофіційні побори контролю-

ючих органів), незадовільний стан інфраструктури та недостатність використання потенціалу транспортних вузлів (Запорізька область). Ситуація погіршується стабільно напруженою політичною та соціально-економічною ситуацією у Донецькій, Луганській та прилеглих до них територіях.

Таким чином, **характеристики та тенденції розвитку старопромислових регіонів, що потребують трансформації**, є такі:

структура основних засобів підтверджує збереження ознак індустріальної економіки практично без будь-яких регіональних відмінностей;

відновлювальні процеси основних засобів по регіонах групи є незадовільними: відстежуються загальне «старіння» та прогресуючий знос основних засобів, що досяг катастрофічного рівня – як наслі-

док, високі матеріало- та енергоємність виробництва;

втрата переважної частини основних фондів Донецької та Луганської областей на території військового конфлікту (руйнування виробничих потужностей та транспортної інфраструктури, втрата основного капіталу на території, непідконтрольній українській владі);

значна капіталоємність економіки та високий рівень неефективності використання основного та природного капіталів;

низький рівень наукоємності виробництва, слабкі зв'язки між науково-дослідними установами та бізнесом;

низький рівень диверсифікації економіки з переважанням монопрофільності (добувної промисловості) у малих містах: по областях в цілому переважають металургійна та добувна промисловість;

сфера послуг розвивається переважно за рахунок: діяльності транспорту та зв'язку; операцій з нерухомим майном, інжинірингу, надання послуг підприємцям. Недостатньо розвиваються: будівництво, діяльність готелів, ресторанів, туристична діяльність, фінансова діяльність, надання соціальних послуг, хоча наявний природно-ресурсний потенціал для розвитку цих видів економічної діяльності;

переробний сектор промисловості відчуває недостатність інвестиційних ресурсів за рахунок переважання співвідношення ризик/дохідність у сировинному секторі економіки над переробним;

до інвестиційних пріоритетів не входять напрями економічної діяльності, які б забезпечували диверсифікацію економічної діяльності областей;

серед пріоритетів регіонального розвитку продовжують переважати галузі, що входять до групи середньонизькотехнологічних. Значною є також частка галузей, що входять до групи низькотехнологічних;

суттєвим є зростання інвестиційних ризиків та негативних очікувань населення, особливо у Донецькій та Луганській областях;

експлуатація природного капіталу залишається вагомим рушійною силою розвитку економіки цих регіонів;

інтенсивність використання природного капіталу в процесі економічної діяльності найбільшою є в добувній промисловості, чорній та кольоровій металургії;

використання природного капіталу у сучасних межах призводить до виснаження природного капіталу старопромислових регіонів;

структурна перебудова економіки здійснюється в межах моделі реіндустріалізації, що не відповідає європейським тенденціям.

Висновки. В Україні певні спроби структурної перебудови економіки старопромислових регіонів здійснювалися на засадах моделі реіндустріалізації. Основні положення структурної політики стосувалися більшою мірою модернізації базових галузей

промисловості цих регіонів, покращенню екологічного становища та вирішення соціальних проблем шляхом збереження зайнятості на промислових підприємствах традиційних галузей. Але це лише заострило структурні протиріччя.

При здійсненні структурної перебудови старопромислових регіонів в Україні доцільно використовувати досвід, отриманий Німеччиною при впровадженні моделі «постіндустріального синтезу». Цей підхід близький та корисний для України, оскільки він ураховує, з одного боку, необхідність активного впливу саме на людський капітал, як найбільш інертну складову, заохочуючи його до виходу з базових галузей, а з іншого боку, стимулюючи розвиток високотехнологічних виробництв на промисловій основі. Досвід в цілому знижує соціальний спротив структурним реформам.

Здійснення структурної перебудови економіки старопромислових регіонів згідно з досвідом Німеччини потребує впровадження в Україні базових характеристик моделі постіндустріального синтезу. Це вимагає акценту на створенні умов щодо формування в регіонах *постіндустріальних конкурентних переваг*:

– **формування постіндустріальних чинників економічного зростання старопромислових регіонів**, а саме:

поліпшення ділового клімату та ділової активності – підвищення передбачуваності державних рішень щодо економічного розвитку України та старопромислових регіонів зокрема; удосконалення дозвільної системи та системи державного нагляду за малим та середнім бізнесом; вдосконалення регуляторних процедур у сферах ліцензування, стандартизації, сертифікації; підвищення довіри до державних та місцевих органів влади; дотримання прав власності;

наближення змін ділового клімату до очікувань бізнесу [24] – створення єдиного інформаційного ресурсу з інформацією щодо правил та умов ведення бізнесу, змін законодавства тощо; залучення бізнесу до публічно-приватного партнерства; консультації та тренінги про започаткування та розвиток бізнесу; консультації та тренінги з питань просування товарів/послуг на зовнішні ринки; компенсація державою відсотків за кредитами; спрощення доступу для малих підприємств до державних закупівель; державні гарантії за кредитами або за їхньою частиною; переведення надання адміністративних послуг (або їх частини) в електронний формат; перетворення податкової служби на сервісну службу для платників податків; зменшення кількості документів, необхідних для ведення підприємницької діяльності; інформатизація адміністративних послуг;

– **стимулювання розвитку альтернативної енергетики**:

орієнтація на світові тенденції щодо зменшення частки ТЕС у структурі виробництва електроенергії;

освоєння певних видів альтернативної енергії та забезпечення її подальшого розвитку з урахуванням потенціалу старопромислових регіонів;

спрощення оформлення ліцензій, дозволів та сертифікатів у галузі електроенергетики; полегшення приєднання до електричної мережі;

стимулювання збільшення капітальних інвестицій на науково-дослідні роботи природоохоронної спрямованості за власні кошти підприємств;

– **зниження екологічних навантажень на оточуюче середовище:**

зобов'язання економічних суб'єктів господарювання щодо екологічної модернізації виробничих процесів, впровадження енергозберігаючих технологій на виробництві;

стимулювання впровадження «чистих» промислових технологій видобутку та спалювання вугілля;

запровадження комплексного використання сировини, зростання частки продукції з високою доданою вартістю;

забезпечення розвитку «базових» галузей старопромислових регіонів на неоіндустріальній основі – із застосуванням нових технологій щодо забезпечення енерго-сировинними ресурсами із застосуванням технологій газифікації вугілля та забезпечення хімічних підприємств технологічними газами, впровадження технологій переробки газового конденсату в бензин, дизпаливо та мазут; виробництво інноваційних видів продукції.

– **офіційного закріплення** на державному та регіональному рівнях **намірів щодо диверсифікації економічної діяльності старопромислових регіонів:**

забезпечення орієнтованості процесу диверсифікації на збільшення частки середньовисокотехнологічних та високотехнологічних галузей промисловості;

урахування необхідності зростання в економіці старопромислових регіонів частки послуг (ділових, туристсько-рекреаційних, соціальних);

внесення змін щодо закріплення диверсифікаційних напрямів старопромислових регіонів в *Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року, а також в Стратегії економічного та соціального розвитку старопромислових регіонів.*

Література

1. **Амоша О.** Особливості ліквідації вугільних шахт у старопромислових регіонах / О.І. Амоша, А.В. Бардась // Економіка промисловості. – №3. – 2009. – С. 34–37. 2. **Анісімова О.** Вплив ТНК на економічний розвиток старопромислових регіонів / О.М. Анісімова // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: сб. науч. трудов. – Ливадия–Донецк: ДонНУ, 2007. – С. 545–550. 3. **Глонти К.** Старопромышленные регионы: проб-

лемы и перспективы развития / К.М. Глонти // Регионология. – 2008. – №4. – С. 27–36. 4. **Грязнова М.А.** Теоретические аспекты управления развитием старопромышленного региона / М.А. Грязнова, З.З. Муллагалеева // Известия ИГЭЕ. – 2009. – №3(65). – С. 57–60. 5. **Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року:** Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385–2014–%D0%BF>. 6. **Крушніцька Г.** Конкуренція постіндустріального суспільства та зміни підходів щодо конкурентоспроможності / Г.Б. Крушніцька // Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки : [колективна монографія у 2 т.]. – Дніпропетровськ: «ФОРМ Дробязко С.І.», 2014. – Т. 1. – 466 с. – С. 107–123. 7. **Ляшенко В.** Регуляторна політика стимулювання розвитку малого підприємництва в умовах трансформації виробничої сфери старопромислових регіонів / В. І. Ляшенко // Управління економікою: теорія та практика. – 2012. – № 2012. – С. 3–25. 8. **Ляшенко В.** Україна ХХІ: неоіндустріальна держава або «крах проекту»? : монографія / В.І. Ляшенко, Є.В. Котов; НАН України, Ін-т економіки пром-сті; Полтавський ун-т економіки і торгівлі. – Київ, 2015. – 196 с. 9. **Макогон Ю.** Тенденции социального развития старопромышленных регионов / Ю.В. Макогон // Економіка промисловості. – 2013. – №3 (63). – С.192–196. 10. **Макогон Ю.** Некоторые аспекты развития экспортноориентированных отраслей старопромышленного региона / Ю.В. Макогон // Старопромыслові регіони Західної і Східної Європи в умовах інтеграції: зб. наук. праць. – Донецьк, 2003. – С. 46–56. 11. **Мрінська О.** Особливості регіональної політики щодо старопромислових регіонів у Великобританії (Мерсїсайд) та Україні (Луганська область) О.В. Мрінська // Управління сучасним містом. – 2002. – №10–12 (8). – С. 40–49. 12. **Національна модель неоіндустріального розвитку України:** моногр. / В.П. Вишневецький, Л.О. Збаразьська, М.Ю. Заніздра, В.Д. Чекіна та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневецького; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2016. – 518 с. 13. **Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів 2014** / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – Київ, 2014. – 390 с. 14. **Реструктуризація старопромышленных регионов: опыт России и мира** / А. Гранберг, С. Артоболевская, Г. Ковалева, З. Россель // Региональное развитие и сотрудничество. – 1998. – №1–2. – С. 8–13. 15. **Снігова О.** Адаптація європейського досвіду вирішення соціальних проблем старопромислових регіонів до умов України [Електронний ресурс] / О.Ю. Снігова. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Juni/2.htm>. 16. **Снігова О.** Світовий досвід цілеспрямованих змін структури економіки старопромислових регіонів та проблеми його використання в Україні / О.Ю. Снігова // Формування ринкової економіки: зб.наук.праць. – Спец.вип. Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи. – К.: КНЕУ, 2009. – 796 с. – С.614–620. 17. **Снігова О.** Соціальні аспекти реструктуризації вугіль-

ної галузі України: оцінка законодавчого та нормативно-правового забезпечення / О.Ю. Снігова // Вісник Донецького університету. Сер.Економіка і право. – 2006. – №1. – С. 338-341. 18. **Суловська Т.** Постіндустріальні детермінанти зростання ролі освіти і науки в соціально-економічному розвитку суспільства / Т. Є. Суловська // Економіка та підприємництво : зб. наук. пр. молодих учених та аспірантів / М–во освіти і науки України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун–т ім. В. Гетьмана" ; відп. ред. С. І. Дем'яненко. – Київ : КНЕУ, 2009. – Вип. 22. – С. 54-63. 19. **Татаркин А.** Старопромышленные регионы: трудности и перспективы / А. Татаркин, Л. Юрганова // Федерализм. – 2000. – № 1. 20. **Татаркин А.** О возможностях и механизме неоиндустриализации старопромышленных регионов / А. Татаркин, О. Романова – 2013 // Экономист. – 2013. – №1. – С. 21-37. 21. **Трофимова О.** Факторы пространственных сдвигов в экономике старопромышленных регионов / О.М. Трофимова, Е.И. Васильева // Электронное научно-практическое периодическое издание "Экономика и социум"; Институт управления и социально-экономического развития, Саратов, 2015. 22. **Управління людським та соціальним розвитком у регіонах України:** моногр. / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, Л. В. Шаульська та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2010. – 488 с. 23. **Червова Л.** Анализ и особенности институционального развития старопромышленных регионов / Л.Г. Червова, М.В. Дубинина // Структурні реформи і трансформації в промисловості: перспективи і пріоритети : зб. наук. пр. – Донецьк : ІЕП НАН України. – 2010. – С. 192–193. 24. **Щорічна оцінка ділового клімату:** 2015. – К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2016. – 51 с. 25. **Boschma R.** Externalities and the industry life cycle. A long term perspective on regional growth in Great Britain/ R. Boschma, F. Neffke, F. Van Oort. – TC Utrecht, The Hague, Urban and Regional research centre Utrecht, Netherlands Institute for Spatial Research, 2005. –19 p. 26. **Hudson R.** Labour–market changes and new forms of work in old industrial regions: maybe flexibility for some but not flexible accumulation / R. Hudson. Environment and Planning.– 1989. – №7(1). – P. 5-30. 27. **Kerexeta G.** Reflection on revitalisation strategies in old industrial regions / G. E. Kerexeta, H. F. Ibarzabal. The case of Bilbao: Special session on Annual Conference «Economic Development in European Cities». 7–10 November 2003.

Снігова О. Ю. Можливості формування постіндустріальних конкурентних переваг старопромислових регіонів України

На основі аналізу особливостей відтворювальних процесів фізичного і природного капіталів старопромислових регіонів України виявлено, що структурна перебудова економіки цих регіонів здійснюється за «моделлю реіндустріалізації» і зорієн-

тована на збереження ознак індустріальної економіки. Встановлено змістовні характеристики цієї моделі. Оцінено можливості формування постіндустріальних конкурентних переваг старопромислових регіонів. З'ясовано, що при здійсненні структурної перебудови старопромислових регіонів в Україні доцільно використовувати досвід Німеччини. Надано рекомендації щодо становлення в старопромислових регіонах України «моделі постіндустріального синтезу».

Ключові слова: старопромислові регіони, постіндустріальні конкурентні переваги, «модель постіндустріального синтезу».

Снеговая Е. Ю. Возможности формирования постиндустриальных конкурентных преимуществ старопромышленных регионов Украины

На базе анализа особенностей воспроизводственных процессов физического и природного капиталов старопромышленных регионов Украины определено, что структурная перестройка экономики этих регионов осуществляется согласно «модели реиндустриализации» и ориентирована на сохранение характеристик индустриальной экономики. Установлены особенности этой модели. Оценена возможность формирования постиндустриальных конкурентных преимуществ старопромышленных регионов. Выяснено, что при осуществлении структурной перестройки целесообразно использовать опыт Германии. Даны предложения и по становлению в старопромышленных регионах Украины «модели постиндустриального синтеза».

Ключевые слова: старопромышленные регионы, постиндустриальные конкурентные преимущества, «модель постиндустриального синтеза».

Snihova O. The possibilities of post-industrial competitive advantages' formation of old-industrial regions of Ukraine

Based on the analysis of specific features of physical and natural capital reproduction of old-industrial regions of Ukraine, has been revealed that structural reconstruction of the economy of these regions is being realized according to "reindustrialization" model and has been oriented to save the features of industrial economy. The definitive features of this model have been determined. The possibilities of post-industrial competitive advantages of old-industrial regions formation have been estimated. Has been concluded that in structural reconstruction of old-industrial regions of Ukraine the experience of Germany is worth to be used. The recommendations have been given to establish the "model of industrial synthesis" in old-industrial regions of Ukraine.

Keywords: old-industrial regions, post-industrial competitive advantages, "model of post-industrial synthesis".

Стаття надійшла до редакції 21.03.2017

Прийнято до друку 22.03.2017